

АРХИПОВ В.В., АРХИПОВА А.В. СОДЕРЖАНИЕ ПРЕДМЕТА СУДЕБНО-ТОВАРОВЕДЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Исследуются общие вопросы методологии проведения судебно-товароведческой экспертизы объектов, пострадавших в результате чрезвычайных ситуаций; предлагается порядок и методология проведения судебно-товароведческой экспертизы таких объектов.

ARHIPOV V.V., ARHIPOVA A.V. THE MAINTENANCE OF SUBJECT JUDICIAL-MERCHANDISING EXAMINATIONS

The general questions of methodology of realization judicial-merchandising examinations of the objects injured with extreme situations are investigated; the order and methodology of realization judicial-merchandising examinations of such objects is offered.

К.В. ГУСАРОВ

канд. юрид. наук, доц.

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

УДК 347.957

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розглянуто зміст та випадки застосування повноважень касаційного суду у цивільному судочинстві, внесені пропозиції про доповнення діючого законодавства

Стаття 129 Конституції України визнала однією з основних засад судочинства перегляд рішень в касаційному порядку. Стаття 12 Закону "Про судоустрій України" передбачає право учасників судового процесу та інших осіб у випадках і порядку, передбаченому процесуальним законом, оскарження судового рішення в апеляційному суді [1]. Оскарження рішення суду є елементом конституційного права на судовий захист, яке реалізується у процесуальній формі касаційного провадження.

Постановка викладених у цій статті проблем та їх зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями полягає в дослідженні повноважень суду касаційної інстанції при перегляді ним рішень судів першої та апеляційної інстанцій у цивільних справах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, дозволяє зробити висновок про те, що розглядуваний правовий інститут став предметом дослідження, насамперед, після впровадження у цивільне процесуальне законодавство нової за змістом касації у 2001 році. Проблемами касаційного провадження займалися, наприклад, такі науковці, як О.А. Борисова, Л.Є. Гузь, В.В. Комаров, П.І. Шевчук [2-5]. Новизна статті полягає в аналізі повноважень касаційного суду з урахуванням останніх змін до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) та практики Верховного Суду України.

При стрімкому оновленні цивільного процесуального законодавства, протиріччі результатів правозастосовчої практики в науці поки немає єдиного доктринального дослідження, котре б охоплювало як теоретичне обґрунтування окремих інститутів касаційного провадження, так

і практичні результати даного виду цивільно-процесуальної діяльності. Тому завданням даної статті є дослідження теорії та практики застосування касаційним судом повноважень, спрямованих на визначення юридичної долі рішення, яке оскаржується.

Діяльність касаційного суду спрямовано на забезпечення законності рішень суду першої та апеляційної інстанцій, на виправлення судових помилок, які вплинули на правосудність судової постанови. Законність судового рішення або ухвали норм матеріального та процесуального права, так і у належному тлумаченні норм права.

Для характеристики касаційного провадження у цивільному судочинстві необхідно приділити увагу повноваженням суду, які є результатом розгляду касаційної скарги та визначають подальшу юридичну долю рішення чи ухвали суду першої або (та) апеляційної інстанції. Такі повноваження закріплені у статті 336 ЦПК. Перелік зазначених у вказаній нормі повноважень є вичерпним та розширеному тлумаченню не підлягає.

Стаття 336 ЦПК передбачає повноваження касаційного суду не тільки при перегляді ним судового рішення, але й при перегляді ухвали місцевого чи апеляційного суду за правилами ч.1 ст.324 ЦПК. Повноваження суду касаційної ланки стосовно перегляду рішення більш розширені, ніж повноваження, яким наділений вказаний судовий орган при перегляді судової ухвали. Це обумовлюється тим, що в разі винесення ухвали справа по суті не вирішується, і тому, як правило, скасування останньої відбувається тільки при порушенні місцевим чи апеляційним судом при винесенні ухвали норм процесуального права.

Зазначені у ст.336 ЦПК повноваження суду касаційної інстанції можна розділити на дві групи. До першої відносяться такі повноваження, при реалізації яких касаційний суд вирішує питання про скасування чи залишення в силі судового рішення, яке було винесене судами першої чи апеляційної інстанції при розгляді справи по суті.

До другої групи відносяться такі повноваження, які реалізуються касаційною інстанцією при перегляді судової ухвали. На відміну від повноважень першої групи, за наслідками розгляду касаційної скарги на ухвалу суду касаційної інстанції не має права застосувати повноваження, спрямоване на скасування ухвали та закриття провадження по справі або залишення заяви без розгляду (п.4 ч.1 ст.336 ЦПК).

Суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Розглядаючи цивільну справу в порядку касаційного провадження, суд касаційної інстанції перевіряє відповідність судового рішення нормам матеріального, процесуального права.

Не може бути скасоване правильне по суті і справедливе рішення з одних лише формальних міркувань, наприклад, з посиланням лише на те, що справа розглянута з порушенням правил підсудності, але по суті справу розглянуто з дотриманням норм матеріального права та тих норм процесуального права, застосування яких не призвело б до неправильного вирішення справи. До формальних міркувань, з якими закон пов'язує неможливість скасування судового акту, також відносяться порушення строків розгляду цивільної справи та інші випадки порушення законодавства, які не привели та не могли привести до винесення неправосудного рішення по справі.

Правова природа справедливості судового рішення заслуговує окремої уваги при характеристиці касаційного провадження. Коментована норма не містить змісту вимоги справедливості, а лише передбачає заборону скасування правильного по суті і справедливого судового рішення. Право особи на справедливий судовий розгляд гарантується п.1 ст.6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. В контексті зазначеної Конвенції вимога справедливості рішення суду ґрунтується на праві особи на справедливий судовий розгляд у відповідності до певних процесуальних вимог та стандартів здійснення правосуддя.

Справедливість судового рішення, визначена у ч.2 ст.337 ЦПК, є вимогою Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Справедливість судового рішення в контексті коментованої статті, на наш погляд, передбачає обов'язковість дотримання всіх процесуальних гарантій судового розгляду.

Намагання законодавця приблизити вітчизняне право до вимог зазначеної Конвенції породжує питання визначення змісту правильного по суті судового рішення, про що мова також іде у ч.2 ст.337 ЦПК. На нашу думку, правильним по суті є рішення, котре ухвалено з додержанням норм матеріального права. Повноваження касаційного суду щодо скасування рішення і передачі справи на новий розгляд обумовлено порушенням або неправильним застосуванням судами норм процесуального права, що привело до неправильного вирішення справи.

На відміну від коментованої статті, ч.2 ст.227 КАС в якості підстав для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанції і направлення справи на новий судовий розгляд передбачає порушення норм матеріального чи процесуального права, які призвели або мог-

ли призвести до неправильного вирішення справи і не можуть бути усунені судом касаційної інстанції. Так, в листопаді 2005 р. О. звернувся з позовом до управління Пенсійного фонду України в Комінтернівському районі м. Харкова про визнання права на пенсію особи льотного екіпажу повітряного судну, бортоператора вантажних літаків, виконуючого спеціальні роботи в польоті, та відшкодуванням моральної шкоди.

Рішенням Комінтернівського районного суду м. Харкова від 18.04.2005 р. позовні вимоги О. задоволені частково: на його користь стягнуто моральну шкоду в розмірі 1500 грн., а в решті позовних вимог – відмовлено. Ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 20.09.2005 р. вказане судове рішення було залишено без змін.

На зазначені судові рішення надійшла касаційна скарга управління ПФУ в Комінтернівському районі м. Харкова, в якій порушується питання про скасування судових рішень в повному обсязі та прийнятті нового рішення про відмову в задоволенні позовних вимог в повному обсязі з посиланням на неправильне застосування судами норм матеріального та процесуального права.

Колегія суддів, перевіривши доводи касаційної скарги, рішення судів відносно правильності застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин у справі, прийшла до висновку про порушення судами норм процесуального права, які призвели до неправильного вирішення справи та не можуть бути усунені судом касаційної інстанції. Частиною 1 ст.232 ЦПК 1963 р. було встановлено, що питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, а також клопотання та заяви осіб, що приймають участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, про зупинення чи закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду вирішуються мотивованими ухвалами.

Згідно ст.203 ЦПК 1963 р. у формі рішення виносяться ті постанови суду першої інстанції, якими справа вирішується по суті. Закон не передбачає включення до резолютивної частини рішення висновків по питанням, не пов'язаним з вирішенням справи по суті. Тому в ній неприпустимо вирішувати питання про виділення частини вимог в самостійні провадження або про закриття провадження по ним, залишення заяви без розгляду та ін. Висновки з таких питань викладаються в формі ухвал, які виносяться в формі самостійного процесуального документу та можуть постановлятися одночасно з рішенням.

Проаналізувавши вищевикладене, колегія суддів прийшла до висновку, що судом першої інстанції щодо порушення вимог ст.ст.203, 232 ЦПК 1963 р. (ст.ст.157, 158-164 Кодексу адміністративного судочинства України) не були вирішені питання про відмову позивача від частини позовних вимог, викладеної в заяві від 16.03.2005 р., що залишено без уваги й судом апеляційної інстанції. Тому суд касаційної інстанції прийшов до висновку про порушення судами першої та апеляційної інстанцій норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи та не може бути усунено касаційним судом. Керуючись ст.227 КАС, Вищий Адміністративний Суд України касаційну скаргу задовольнив частково: судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував, а справу направив на новий розгляд до Комінтернівського районного суду м. Харкова в іншому складі суду [6, с.22].

Пункт 1 ч.1 ст.338 ЦПК передбачає можливість скасування судового рішення з передачею справи на новий розгляд у випадку розгляду справи неповноважним суд-

дею або складом суду. Реалізація вказаного повноваження відбувається при порушенні судами вимог ст.18 ЦПК. Крім того, застосування п.1 ч.1 ст.338 ЦПК можливо за умови порушення інших вимог процесуального закону, якими передбачається належний склад суду для розгляду тієї чи іншої категорії справ. Так, ч.4 ст.235 ЦПК закріплює правило про те, що у випадках, встановлених п.п.1, 3, 4, 9, 10 ч.2 ст.235 ЦПК, розгляд справ проводиться судом у складі одного судді і двох народних засідателів. При неправильному застосуванні цієї норми наявні порушення норм процесуального закону, які тягнуть скасування рішення, що оскаржується, та направлення справи на новий розгляд відповідно до п.1 ч.1 ст.338 ЦПК.

Застосування п.1 ч.1 ст.338 ЦПК можливо і за умови розгляду справи неповноважним суддею, якому справа була передана головою місцевого суду при відсутності заяви про відвід судді та клопотань учасників процесу про об'єднання справи. Так, у липні 2001 р. Б. звернувся до суду з позовом про визнання неправомірними дій голови Київського районного суду м. Донецька та відшкодування моральної шкоди. Позивач посилався на те, що в березні 2000 р. він звернувся в Київський районний суд м. Донецька з позовом до П. Цю справу розглядав суддя С. Призначене на 27.10.2000 р. судове засідання не відбулося, оскільки за вказівкою голови суду Д. справу вилучено в судді С. та передано іншому судді для об'єднання з іншою справою.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 28.10.2002 р., Б. у позові було відмовлено.

У касаційній скарзі Б., посилаючись на порушення судами норм процесуального права, просив судові рішення скасувати. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав. Суд встановив, що дії голови Київського районного суду м. Донецька Д. з вилучення цивільної справи, яка перебувала в провадженні судді С., і передачі її іншому судді для об'єднання з іншою справою є правомірними. Із цим погодився й суд апеляційної інстанції. Проте такий висновок не можна назвати правомірним.

З матеріалів справи вбачається, що при її розгляді під головуванням судді С. сторони ні відводу цьому судді, ні клопотання про об'єднання справи з іншою справою, яка перебувала в провадженні іншого судді, не заявляли. У зв'язку з цим суд повинен був обговорити питання, чи є такі дії голови суду правомірними з точки зору дотримання ним конституційних принципів щодо унеможливлення впливу на суддів у будь-який спосіб (ст.126 Конституції). У судових рішеннях відповіді на це питання немає. Посилання суду на положення статей 12, 26 Закону "Про судочестві України" як на підставу в задоволенні позову є помилковим, оскільки цими статтями спірні питання не регулюються. За таких обставин судові рішення не можуть бути визнані законними та обґрунтованими.

Зважаючи на викладене Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. задовольнила частково: рішення суду першої інстанції та ухвалу Апеляційного суду Донецької області скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції [7, с.15]. Пункт 2 ч.1 ст.338 ЦПК передбачає, що касаційний суд скасовує рішення та передає справу на новий розгляд, якщо рішення ухвалено чи підписано не тим суддею або суддями, які розглядали справу. Таке правило ґрунтується на положенні цивільного процесуального

законодавства про те, що суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі. Справа розглядається одним і тим самим складом суду. У разі заміни одного із суддів під час судового розгляду справа розглядається спочатку (ст.159 ЦПК). В силу порушеного принципу безпосередності рішення суду підлягає скасуванню, а справа – новому розгляду.

Пункт 3 ч.1 ст.338 ЦПК застосовується касаційним судом у випадку розгляду справи судами першої чи апеляційної інстанції при відсутності осіб, які беруть участь у розгляді справи, не повідомлених належним чином про час та місце розгляду справи. До випадків розгляду справи за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, що належним чином не були повідомлені про час і місце судового засідання, належать випадки неправильного застосування або незастосування вимог статей 74, 76, 331 ЦПК, які регламентують належність повідомлення заінтересованих осіб про час і місце судового розгляду.

Так, С. звернулася до суду із позовом до Б. про розірвання договору довічного утримання, посилаючись на те, що відповідачка не тільки не виконує взятих на себе за договором зобов'язань, а й створює неможливі умови для проживання. Рішенням Київського районного суду м. Сімферополя в задоволенні позову відмовлено. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду Автономної Республіки Крим зазначене рішення скасувала і постановила нове – про задоволення позовних вимог С.

В касаційній скарзі Б. просила рішення судової колегії в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим скасувати і направити справу на новий розгляд, посилаючись на неправильне застосування норм процесуального права. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з тієї підстави, що відповідачка належним чином не була повідомлена про час та місце розгляду справи в суді апеляційної інстанції. У разі неявки в судові засідання будь-кого із осіб, які беруть участь у справі і щодо яких немає відомостей про вручення їм повісток, суд відкладає розгляд справи.

Як вбачається з матеріалів справи, апеляційний суд скасував рішення першої інстанції і постановив нове, розглянувши справу без участі сторони, порушивши тим самим процедуру розгляду справи в суді апеляційної інстанції, а також процесуальні права відповідачки. За таких обставин Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України рішення судової колегії в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим скасувала і направила справу на новий апеляційний розгляд [8, с.14].

Вирішення судами першої, апеляційної інстанцій питання про права та обов'язки осіб, які не брали участь у справі, полягає у тому, що зазначені особи взагалі не були суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин при розгляді справи судом, рішення якого оскаржується. Ці особи також не були повідомлені про час та місце розгляду справи, рішенням по якій порушуються їх права, обов'язки та законні інтереси.

У вересні 2000 р. Д. пред'явила позов до АТБТ "Черкаський домобудівний комбінат" (далі - АТБТ) про примусове виконання договору на будівництво квартири та стягнення моральної шкоди, посилаючись на те, що відповідач порушив умови договору і не здав будинок в експлуатацію. Рішенням Соснівського районного суду м. Черкас від 04.04.2001 р. позов задоволено частково: визнано за Д. право власності на двокімнатну квартиру в м. Черкасах і зобов'язано АТБТ негайно оформити належним чином акт

про передачу квартири у власність позивача.

У касаційній скарзі П. просив скасувати постановлене у справі судове рішення і направити останню на новий розгляд, оскільки суд не врахував, що зазначену спірну квартиру 03.09.1999 р. відповідач передав йому у власність, а він, П., не був залучений до участі у справі. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню. Як вбачається з касаційної скарги, у жовтні 1995 р. П. уклав із відповідачем договір на будівництво двокімнатної квартири, яка 03.09.1999 р. була передана йому за актом у власність, і з цього часу він, П., там проживає. Про розгляд справи судом йому не було повідомлено. Оскільки суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі, його рішення не може залишатися в силі.

На підставі наведеного Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України рішення Соснівського районного суду м. Черкас скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції [9, с.54]. Пункт 5 ч.1 ст.338 ЦПК передбачає випадки скасування судового рішення з направленням справи на новий розгляд. Вони застосовуються в тому разі, коли стало неможливим винесення додаткового рішення відповідно до правил ч.1 ст.220 ЦПК. Так, у травні 2000 р. К. звернувся до Рівненського обласного спеціалізованого диспансеру радіаційного захисту населення з позовом про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, посилаючись на те, що він був звільнений за п.1 ст.40 КЗпП наказом від 1.06.1999 р., а 24.04.2000 р. йому стало відомо про внесення відповідачем змін до штатного розкладу і введення посади завідуючого відділенням лікарсько-трудової експертизи, на яку він має переважне право відповідно до норм діючого законодавства. Рішенням Рівненського міського суду від 2.02.2001 р., залишеним без змін судом апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовлено.

У касаційній скарзі К. просить зазначені судові рішення скасувати, посилаючись на порушення судом вимог закону. Касаційна скарга підлягає задоволенню з тієї підстави, що позовні вимоги К., крім вимог про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, фактично зводилися до зобов'язання відповідача укласти з позивачем трудовий договір у зв'язку з поворотним прийняттям на роботу працівників аналогічної кваліфікації, зокрема на посаду завідуючого відділенням експертизи обласної спеціалізованої лікарсько-консультативної комісії.

Фактично ці позовні вимоги К. судом не розглядалися і не вирішувалися. У цьому випадку суд розглянув не всі позовні вимоги і цей недолік не був усунений ухваленням додаткового рішення. За таких обставин постановлені у справі судові рішення підлягають скасуванню з направленням її на новий розгляд [10, с.7].

Зазначені у ч.1 ст.338 ЦПК порушення норм процесуального права, які тягнуть скасування судового рішення і передачу справи на новий розгляд, не є вичерпними. Частина 2 вказаної норми передбачає загальну норму, яка дозволяє кваліфікувати ті чи інші випадки порушення норм процесуального права як підставу для скасування рішення і передачі цивільної справи на новий розгляд. Наприклад, рішення підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд у випадку порушення судом при розгляді справи норм процесуального права щодо оцінки доказів за умови впливання на законність та обґрунтованість судового рішення. Так, у жовтні 1998 р. Л. звернувся

до суду з позовом до Адміністрації Президента, Міністерства юстиції та управління юстиції Миколаївської області про зміну формулювання причини звільнення і визнання права на відставку. Рішенням Старокиївського районного суду м. Києва, залишеним без змін ухвалою судової колегії в цивільних справах Київського міського суду, у задоволенні позову було відмовлено.

У касаційній скарзі Л. просив скасувати зазначені рішення. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню, оскільки до своїх висновків судові інстанції прийшли, крім іншого, з порушенням норм процесуального права, зокрема вимог щодо належної оцінки доказів. З урахуванням наведеного Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила, рішення Старокиївського районного суду м. Києва та ухвалу судової колегії в цивільних справах Київського міського суду скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції [11, с.12-13].

До порушень норм процесуального права, про які йде мова у ч.2 ст.338 ЦПК, можуть відноситись також випадки провадження в цивільних справах за процесуальним законом України, який не є чинним на час розгляду справи. Так, у квітні 1998 р. С. звернулася в суд із позовом до Б. про розірвання договору довічного утримання, посилаючись на те, що відповідачка не тільки не виконує взятих на себе зобов'язань, а й створює неможливі умови для проживання.

Рішенням Київського районного суду м. Сімферополя від 8.05.2001 р. в задоволенні позову відмовлено. Судова колегія в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим 22.08.2001 р. зазначене рішення скасувала і постановила нове – про задоволення позовних вимог С. У касаційній скарзі представник Б. просив скасувати рішення судової колегії в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим і направити справу на новий апеляційний розгляд, посилаючись на неправильне застосування судом норм процесуального права. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

21.06.2001 р. Верховна Рада України прийняла Закон №2540-III "Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України", який набрав чинності 29.06.2001 р., але не був взятий до уваги судом. Відповідно до змін, одночасно внесених у Закон від 5.06.1981 р. № 2022-XI "Про судоустрій України", Верховний суд Автономної Республіки Крим набув статусу апеляційного суду і за новою процедурою з 10.07.2001 р. повинен був переглядати судові рішення згідно п.40 ЦПК 1963 р., якою передбачено порядок розгляду справ судом апеляційної інстанції. Проте Верховний суд Автономної Республіки Крим, розглядаючи 22.08.2001 р. скаргу С. на рішення Київського районного суду м. Сімферополя, змін до ЦПК не врахував і нового процесуального закону не застосував.

Справа була направлена судом касаційної інстанції на новий апеляційний розгляд на тій підставі, суд апеляційної інстанції не взяв до уваги факт набрання чинності та, як наслідок, обов'язковості застосування Закону України від 21.06.2001 р. № 2540-III "Про внесення змін до Цивільного процесуального Кодексу України" [8, с.14].

Якщо при розгляді справи в апеляційному порядку суд допустився порушень норм процесуального права, передбачених у ч.1 ст.338 ЦПК, то касаційний суд при наявності цих порушень скасовує рішення (ухвалу) апеляційного

суду та передає справу на новий апеляційний розгляд (ч.3 ст.338 ЦПК).

Частина 4 ст.338 ЦПК закріплює, що висновки суду касаційної інстанції та мотиви, якими він керувався при скасуванні судового рішення, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при повторному розгляді справи. Проте таке положення законодавства потребує критичної оцінки. Правові висновки з приводу спірних правовідносин і мотиви скасування судового рішення є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при новому розгляді справи. Обов'язковість мотивів і висновків касаційного суду передбачає необхідність врахування останніх для суду, який заново розглядає дану справу.

Під висновками з приводу спірних правовідносин слід розуміти результати розгляду апеляційної скарги, які мають значення для формування та направлення судової практики. Мотиви скасування судового рішення - правові підстави рішення суду апеляційної інстанції.

Стаття 319 ЦПК 1963 р. закріплювала обов'язковість вказівок суду вищестоящої інстанції для суду, який розглядає заново дану справу. В той же час суд, що розглядав справу в касаційному порядку, не вправі був встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним. Суд касаційної інстанції не мав повноваження вирішувати наперед питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, а також про те, яка має бути застосована норма матеріального права і яке рішення має бути постановлене при новому розгляді справи.

Л.Ф. Лесницька зазначала, що судові рішення, на відміну від норм права, не носить такого загального характеру, не утворює типових правил поведінки, а вирішує конкретний спір та має обов'язкову силу лише по відношенню до конкретної справи. Виходячи з цього й слід розглядати питання про обов'язковість висновків й мотивів суду касаційної інстанції. Їх обов'язковість має певні межі. Передусім, вони мають обов'язкову силу лише по відношенню до конкретної справи, по якій вони винесені. Крім того, й по відношенню до конкретної справи, по якій вони надані, вони мають обов'язкову силу також в певних межах, які встановлені з урахуванням принципу незалежності суддів та підкорення їх тільки закону, а також свободи внутрішнього суддівського переконання при оцінці доказів [12, с.151].

При застосуванні ч.4 ст.338 ЦПК необхідно врахувати, що законодавство не містить наслідків її невиконання. У зв'язку з цим обов'язковість висновків і мотивів суду касаційної інстанції не слід сприймати як обов'язкову властивість рішення касаційного суду, хоча вони і є його складовими. Поряд з цим законодавець зазначив про їх обов'язковість, в той час коли обов'язковість судового рішення визначається ст.129 Конституції.

Обов'язковість висновків і мотивів не слід сприймати як обов'язкові вказівки касаційного суду. У зв'язку з цим, на наш погляд, вказана норма не має самостійного навантаження, а сам процесуальний закон не передбачає ніяких наслідків, пов'язаних з обов'язковістю для суду першої чи апеляційної інстанції висновків і мотивів касаційного суду.

Особливість застосування повноваження відносно скасування судових рішень і залишення в силі судового рішення, скасованого помилково, зводиться до того, що при скасуванні рішення апеляційного суду справа на новий розгляд не направляється, а залишається в силі раніше винесене рішення суду першої інстанції. Таке положення

законодавства уявляється справедливим та таким, що сприяє більш оперативному розглядові цивільної справи, оскільки при перевірці законності оскаржуваних актів достатньо скасувати неправосудний судовий акт, а правові рішення залишити в силі.

У жовтні 2003 р. Свято-Михайлівська парафія УПЦ звернулася до відповідачів – членів релігійної громади СМТ Калінінське – про визнання недійсним рішення їх зборів від 6.07.2003 р. про внесення змін і доповнень до статуту Свято-Михайлівської парафії УПЦ, ухваленого засновниками парафії і зареєстрованого 15.11.1991 р. рішенням Херсонської обласної Ради народних депутатів № 171, та про затвердження статуту в новій редакції; про вихід Свято-Михайлівської парафії з її майном з-під юрисдикції УПЦ.

Позивач зазначав, що це рішення прийнято малочисловою частиною парафіян із порушенням порядку скликання і проведення зборів релігійної громади селищ Калінінське, Новопоплавка, Зелений Гай, Б. Кут, яка налічує близько 340 осіб, що призвело до порушення їх прав та прав самої парафії.

Рішенням Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 22.12.2003 р. позов задоволено. 10.02.2004 р. апеляційним судом Херсонської області рішення суду першої інстанції було скасоване, постановлено нове рішення про відмову в позові.

У касаційній скарзі Свято-Михайлівської парафії УПЦ йдеться про скасування рішення апеляційного суду і залишення в силі рішення суду першої інстанції з мотивів невідповідності висновків апеляційного суду вимогам закону і обставинам справи. Касаційна скарга підлягає задоволенню, тому що на підставі свідчення про право власності, виданого 24.12.2001 р. виконкомом Калінінської селищної ради, згідно з його рішенням від 12.12.2001 р. № 96 Свято-Михайлівській церкві на праві колективної власності належать церковна будівля в СМТ Калінінське на вул. Колгоспній, 85а. Відповідно до п.п.8, 9, 10, 14, 28, 38 статуту Свято-Михайлівської парафії УПЦ парафіяльні збори скликаються настоятелем або Парафіяльною радою; розпорядження будівлями та спорудами, що належать парафії на праві власності, як і внесення змін та доповнень до статуту, здійснюється парафією виключно зі згоди єпархіального архієрея.

Пунктами 43, 50 Постанови Священного Собору православної Російської Церкви від 7.07.1918 р., яким УПЦ МП керується до цього часу, передбачено певний порядок скликання та проведення парафіяльних зборів.

Судом встановлено, що 6.07.2003 р. за участю 18 осіб – парафіян громади Святого Архістратига Михайла СМТ Калінінське – відбулися збори, де було прийняте рішення про вихід релігійної громади Святого Архістратига Михайла разом із майном з-під юрисдикції УПЦ МП. Задовольняючи позов Свято-Михайлівської парафії УПЦ, суд першої інстанції, давши правильну оцінку зібраним доказам, дійшов обґрунтованого висновку про те, що збори від 6.07.2003 р. скликані й проведені з порушенням встановленого статутними документами релігійної громади порядку, з порушенням прав інших членів парафіяльної громади, передбачених ст.34 Конституції України, ст.3 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", а тому прийняті відповідачами рішення щодо змін до статуту позивача та належності його майна не можна вважати законними. Виходячи зі змісту ст.5 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" правило цієї норми щодо відокремлення церкви (релігійних організацій)

від держави означає, що, поряд із обов'язком держави не втручатися у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, передбачається позитивний обов'язок держави у разі виникнення спорів з майнових та інших неідеологічних питань захищати права і законні інтереси релігійних організацій за умови звернення цих організацій до судових чи інших державних органів.

Безпідставно скасувавши законне і обґрунтоване рішення суду першої інстанції, апеляційний суд припустився помилки у застосуванні матеріального і процесуального закону. Тому суд касаційної інстанції касаційну скаргу Свято-Михайлівської парафії Херсонської єпархії Української Православної Церкви Московського Патріархату задовольнив. Рішення апеляційного суду Херсонської області від 10.02.2004 р. скасував, залишивши в силі рішення Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 22.12.2003 р. [13].

В іншій справі у травні 2001 р. акціонерне товариство відкритого типу "Юженергобуд" звернулося в суд із позовом до Р. про виселення її з кімнати гуртожитку в м. Южноукраїнка Миколаївської області, посиляючись на те, що вона вселилась туди самовільно, з порушенням установленого законом порядку.

Рішенням Южноукраїнського міського суду від 13.06.2001 р. позов було задоволено. Рішенням колегії суддів судової палати з цивільних справ Апеляційного суду Миколаївської області від 11.07.2001 р. зазначене рішення було скасоване і постановлено нове, яким у позові відмовлено. У касаційній скарзі позивач просив рішення колегії суддів судової палати апеляційного суду скасувати у зв'язку з порушенням норм матеріального та процесуального права. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи рішення суду й ухвалюючи нове – про відмову у позові, суд апеляційної інстанції виходив із того, що відповідачка проживала у спірній кімнаті з відомо уповноваженого представника власника, постійно оплачувала своє проживання, а тому висновок міського суду про її самовільне вселення не відповідає обставинам справи. Проте рішення апеляційного суду не є законним.

Згідно із статтями 128, 129 ЖК України жила площа в гуртожитку надається за спільним рішенням адміністрації підприємства, установи, організації чи органу кооперативної або іншої громадської організації та відповідного профспілкового комітету і на його підставі громадянину видається спеціальний ордер, який є єдиною підставою для вселення на надану жилу площу. Судом установлено, що рішення щодо надання позивачці спірної кімнати не приймалося і ордер їй не видавався. За таких обставин суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що позивачка вселилась у спірну кімнату з порушенням установленого порядку і тому підлягає виселенню. Рішення цього суду відповідає вимогам закону та обставинам справи і скасоване судом апеляційної інстанції помилково.

Враховуючи наведене, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила, рішення колегії суддів судової палати з цивільних справ Апеляційного суду Миколаївської області скасувала, а рішення Южноукраїнського міського суду залишила в силі [14, с.11].

Стаття 340 ЦПК України передбачає за судом касаційної інстанції повноваження, згідно з яким вказаний судовий орган скасовує рішення повністю або частково та закриває провадження в справі або залишає заяву без роз-

гляду. Зазначене повноваження реалізується на підставах, що регламентовані статтями 205 та 207 ЦПК. У випадку застосування цього повноваження суд касаційної інстанції скасовує судові рішення із закриттям провадження по справі або залишає заяву без розгляду в тих випадках, коли зазначені підстави встановлені безспірно та їх наявність не вимагає додаткової перевірки. В інших випадках при скасуванні судового рішення у зв'язку з наявністю вказаних підстав справа повинна направлятися на новий розгляд з-за допущених порушень норм процесуального права (ч.2 ст.338 ЦПК). При реалізації зазначених у коментованій статті повноважень суд касаційної інстанції, відповідно до ст.380 ЦПК, вирішує питання про поворот виконання. Суд касаційної інстанції може скасувати рішення, що оскаржується, та закрити провадження по справі на тій підставі, що справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Справу може бути закрито судом касаційної інстанції із скасуванням судового рішення з підстав наявності рішення в іншій справі, що набрало законної сили у тому разі, коли в обох справах сторони, підстави і предмет позову є тотожними.

Частина 2 ст.340 ЦПК містить обмеження щодо застосування вказаного у частині першій коментованої норми повноваження. Так, смерть фізичної особи чи припинення юридичної особи (сторони у процесі) у правовідносинах, що не допускають правонаступництва, що відбулась вже після ухвалення законного і обґрунтованого рішення, - не може бути підставою для скасування судового рішення із закриттям провадження по справі або залишення заяви без розгляду.

Відповідно до ст.341 ЦПК касаційний суд вправі скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, не передаючи при цьому справу на новий розгляд за умови незастосування при розгляді справи місцевим чи апеляційним судом закону, що підлягав застосуванню, чи застосування того закону, який не поширюється на спірні правовідносини. При реалізації зазначених у коментованій статті повноважень суд касаційної інстанції, відповідно до ст.380 ЦПК, вирішує питання про поворот виконання.

Нове рішення суд касаційної інстанції вправі винести в тому випадку, коли судами обставини справи встановлені повно й правильно, але при кваліфікації спірних правовідносин допущена помилка в застосуванні норм матеріального чи процесуального права, крім тих порушень, про які мова йде у ст.338 ЦПК. Реалізація закріпленого у вказаній статті повноваження відбувається у разі незастосування або неправильного застосування судами першої та апеляційної інстанції норм матеріального права. У випадку порушення та незастосування норм процесуального права суд касаційної інстанції скасовує рішення суду і передає справу на новий розгляд. У разі встановлення судом першої інстанції повно і правильно обставин справи, але при порушенні норм матеріального права, суд касаційної інстанції повинен постановити нове рішення, не передаючи справу на новий розгляд. Так, К. звернувся до суду з позовом до Т. та осіб, які проживають разом із нею, про виселення їх без надання іншого жилого приміщення. Позивач зазначав, що він є власником 1/2 частини жилого будинку в м. Броварах, яка раніше належала відповідачці і яку він придбав з прилюдних торгів. Незважаючи на це, колишня власниця Т. та члени її сім'ї звільнити житло відмовляються. Крім того, Т. навмисно вселила в будинок своїх родичів, які раніше там не проживали. Придбана частина

будинку потрібна К. для проживання, проте він позбавлений такої можливості через неправомірні дії відповідачів. Посилаючись на зазначене, позивач просив виселити Т. та всіх осіб, які проживають разом з нею, із займаного житла без надання їм іншого жилого приміщення.

Рішенням Броварського окружного суду від 10.07.2000 р., залишеним без змін ухвалою судової колегії з цивільних справ Київського обласного суду 12.09.2000 р., в задоволенні позову відмовлено. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала за необхідне постановлене у справі рішення скасувати і постановити нове рішення про задоволення заявленого позову з таких підстав. Постановляючи рішення, суд виходив з того, що в разі переходу права власності на жилий будинок (його частину) до іншої особи колишній власник і члени його сім'ї, які проживають в будинку, не позбавляються права на користування цією житловою площею. Проте з такими висновками погодитися не можна, оскільки вони суперечать нормам матеріального права.

Згідно із діючими на час розгляду справи ст.86 ЦК УРСР та статтями 2, 49 Закону від 7.02.1991 р. "Про власність" права власності – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном. Власник може вимагати усунення будь-яких порушень його права, якщо вони не поєднані з позбавленням права володіння майном.

К. набув права власності на 1/2 частину жилого будинку, і це його право відповідачами не оспорується. Судом встановлено, що в будинку нового власника у визначеному законом порядку зазначені особи вселені не були, тому не набули права на користування спірною частиною будинку. До того ж, за змістом ст.156 ЖК, право членів сім'ї Т. на користування жилим приміщенням, що належало відповідачці на праві приватної власності, є похідним від права останньої на користування зазначеною житловою площею. Т. з дня продажу частини будинку з прилюдних торгів втратила право власності, а отже, і користування спірною частиною будинку, у зв'язку з чим члени її сім'ї втратили право на користування зазначеним житлом.

За таких обставин суд порушив вимоги норм матеріального права, оскільки не застосував закон, який підлягає застосуванню. Це призвело до неправильного вирішення справи та є підставою для скасування постановлених у справі рішень. На підставі викладеного Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України постановила нове рішення про задоволення заявленого К. позову, не передаючи справу на новий розгляд [15, с.24].

Внести нове рішення суд касаційної інстанції повинен і в тому разі, коли судами першої та апеляційної інстанції застосовано закон, який не підлягає застосуванню до спірних правовідносин. В такому випадку, як зазначалося, суд скасовує попередні судові рішення та ухвалює нове. Так, у березні 2003 р. К. звернувся до суду з позовом до адміністрації шахти "Ореховська" (далі - шахта) державного підприємства "Краснодонвугілля" (далі - ДП) про відшкодування шкоди. На обґрунтування своїх вимог він зазначив, що працює у відповідача з 4.11.2002 р. Відповідно до висновку медико-соціальної експертизи (далі - МСЕК) йому встановлено 25 % стійкої втрати працездатності внаслідок професійного захворювання та, згідно з постановою Краснодонського міського відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі - відділення Фонду) від 3.12.2002 р., йому нарахована й виплачена одноразова допомога в роз-

мірі 8800 грн. Вважаючи, що суму одноразової допомоги відповідач виплатив у неповному обсязі (останній зобов'язаний був виплатити її за кожний відсоток утрати працездатності з розрахунку середньої заробітної плати, яка становить 876 грн., а саме 21919 грн.), позивач просив стягнути з ДП на свою користь неповністю виплачену суму одноразової допомоги в розмірі 13119 грн.

Краснодонський міський суд Луганської області рішенням від 9.04.2003 р., яке залишив без змін Апеляційний суд Луганської області ухвалою від 21.08.2003 р., позов К. задовольнив. У касаційній скарзі ДП, пославшись на неправильне застосування судом норм матеріального та порушення норм процесуального права, просило судові рішення скасувати й постановити нове рішення – про відмову в задоволенні позову К.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України дійшла висновку про задоволення касаційної скарги з таких підстав. Задовольняючи позов К., міський суд виходив з того, що, відповідно до ст.11 Закону від 14.10.1992 р. № 2694-ХП "Про охорону праці" (далі - Закон № 2694-ХП) і розд.7 "Соціальні гарантії" Колективного договору між адміністрацією та працівниками шахти на 2002-2003 рр., відповідач зобов'язаний відшкодувати працівникові шкоду, заподіяну йому каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язану з виконанням трудових обов'язків, у повному обсязі втраченого заробітку.

Проте з такими висновками суду погодитися не можна з таких підстав. Суд установив, що К. під час роботи на шахті отримав професійне захворювання і, згідно із висновком МСЕК від 4.11.2002 р., йому встановлено 25 % стійкої втрати працездатності, у зв'язку з чим постановою відділення Фонду від 3.12.2002 р. К. нарахована й виплачена одноразова допомога в сумі 8800 грн.

Згідно з розд. XII "Прикінцеві положення" Закону від 23.09.1999 р. № 1105-ХІV "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" (далі - Закон № 1105-ХІV), який набув чинності з 1.04.2001 р., відшкодування шкоди провадиться Фондом соціального страхування, а, відповідно до ч.2 ст.34 цього Закону, в разі стійкої втрати професійної працездатності, установленної МСЕК, Фонд соціального страхування від нещасних випадків проводить одноразову страхову виплату потерпілому, сума якої визначається із розрахунку середньомісячного заробітку потерпілого за кожний відсоток втрати потерпілим професійної працездатності, але не вище чотирикратного розміру граничної суми заробітної плати (доходу), з якої справляються внески до Фонду.

Відповідно до п.1 Постанови Кабінету Міністрів України від 7.03.2001 р. № 225 "Про максимальну величину фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, оподатковуваного доходу (прибутку), сукупного оподатковуваного доходу (граничну суму заробітної плати /доходу), з яких справляються страхові внески до соціальних фондів" установлено максимальну величину фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, оподатковуваного доходу (прибутку), сукупного оподатковуваного доходу (граничну суму заробітної плати /доходу), з яких, відповідно до законів України, справляються страхові внески (збори) до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та

Пенсійного фонду, в розмірі 2200 грн. на місяць у розрахунок на кожну фізичну особу – платника внесків (зборів).

Висновок суду про те, що одноразова допомога К. повинна бути виплачена відповідачем у повному обсязі, відповідно до заповідання шкоди, на підставі ст.11 Закону № 2694-ХІІ, не ґрунтується на вимогах чинного законодавства на час настання страхового випадку. На зазначене не звернув уваги й апеляційний суд при розгляді справи в апеляційному порядку.

На підставі викладеного колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що суд першої інстанції, хоча повно й правильно встановив обставини справи, проте неправильно застосував закон, який не поширюється на дані правовідносини. За таких обставин рішення Краснодонського міського суду Луганської області від 9.04.2003 р. й ухвалу Апеляційного суду цієї ж області від 21.08.2003 р. було скасовано і постановлено нове рішення про відмову в задоволенні позову К. до адміністрації шахти [16, с.13-14].

Касаційний суд може змінити оскаржуване рішення. В правовій літературі зазначалось, що зміна рішення може бути здійснена на підставі тільки таких мотивів, які витікають з матеріалів справи та перевірені судом першої інстанції. Змінюючи рішення, касаційний суд докладно обґрунтовує свої висновки та чітко викладає сутність зміни, наприклад, вказує змінну суму, що підлягає стягненню; новий порядок розподілення судових витрат та ін. [17, с.74-75]. Відповідно до сучасного процесуального законодавства суд касаційної інстанції має право змінити судові рішення, якщо у справі немає необхідності досліджувати нові докази або встановлювати обставини, а судові рішення, яке змінюється, є помилковим тільки в частині. Так, у грудні 2001 р. товариство з обмеженою відповідальністю "Укркомплект" (далі – ТОВ) звернулося до суду з позовом до Г. про стягнення з нього 8948 грн. матеріальної та 2500 грн. моральної шкоди. Позовні вимоги воно обґрунтувало тим, що 5.05.2001 р. Г., керуючи автомобілем "Тойота-Старлет", при здійсненні розвороту виїхав на смугу зустрічного руху, перешкодивши руху автомобілю "Пежо-405" під керуванням водія ТОВ, унаслідок чого сталася дорожньо-транспортна подія (далі – ДТП) та було пошкоджено транспортний засіб, який належав позивачу.

У квітні 2002 р. Г. звернувся із зустрічним позовом, в якому просив стягнути з ТОВ на його користь 5018 грн. на відшкодування матеріальної та 5500 грн. – моральної шкоди. Свої вимоги він мотивував тим, що у ДТП винний водій ТОВ, який перевищив допустиму в місті швидкість руху і мав можливість запобігти зіткненню автомобілів.

Хмельницький міський суд рішенням від 5.08.2002 р. позов ТОВ задовольнив частково: постановив стягнути з Г. на користь позивача 7605 грн. на відшкодування матеріальної та 900 грн. – моральної шкоди, 250 грн. та 76 грн. державного мита – витрат за проведення експертизи; у задоволенні зустрічного позову Г. до ТОВ відмовлено. Апеляційний суд Хмельницької області ухвалою від 2.12.2002 р. рішення суду першої інстанції залишив без зміни.

У касаційній скарзі Г., пославшись на порушення судами норм матеріального права, просив ухвалені судові рішення скасувати, справу розглянути по суті та його позовні вимоги задовольнити в повному обсязі, а ТОВ в задоволенні позовних вимог відмовити. Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Міський та апеляційний суди, задовольняючи частково позовні вимоги ТОВ у частині відшкодування матеріальної шкоди, дійшли правильного висновку, що Г. порушив п.п.10.1, 10.4 Правил дорожнього руху України і це має прямий причинний зв'язок з наслідками ДТП, що підтверджено висновком експерта від 22.06.2001 р., а тому на нього і було покладено обов'язок відшкодувати матеріальну шкоду. Суди також обґрунтовано врахували, що перевищення водієм ТОВ швидкості, хоча і не мало прямого причинного зв'язку з наслідками, що настали, але могло привести до заподіяння більш значного шкоди. Ураховуючи це, міський суд зменшив розмір відшкодування матеріальної шкоди.

Задовольняючи позовні вимоги в частині відшкодування моральної шкоди на користь ТОВ, суди виходили з того, що воно тривалий час не могло користуватися автомобілем представницького класу, і через що зазнало втрат немайнового характеру.

Однак із таким висновком суду погодитись не можна з таких підстав. Відповідно до ч.1 ст.440-1 ЦК 1963 р. моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діяннями іншої особи, яка порушила їх законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини.

У п.3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" роз'яснено, що під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підриву довіри до її діяльності.

Суди першої та апеляційної інстанції при розгляді справи не встановили обставин (факти) на підтвердження спричинення ТОВ утрат немайнового характеру, які могли бути визнані моральною (немайновою) шкодою. За таких обставин задоволення позову ТОВ у частині відшкодування моральної (немайнової) шкоди є неправильним застосуванням норми матеріального права.

З огляду на наведене та керуючись ст.440-1 ЦК 1963 р., Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. задовольнила частково: рішення Хмельницького міського суду від 5.08.2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 2.12.2002 р. у частині задоволення позову ТОВ про відшкодування моральної (немайнової) шкоди змінила, відмовивши у задоволенні позову ТОВ до Г. в цій частині; в іншій частині судові рішення залишила без змін [18, с.15-16]. Суд касаційної інстанції не вправі змінити рішення чи винести нове на підставі додаткових матеріалів, які не розглядалися судами попередніх інстанцій, а подані вже як додатки до касаційної скарги.

Стаття 342 ЦПК містить коло повноважень суду касаційної інстанції, які він реалізовує при перегляді ухвали суду першої чи апеляційної інстанції.

Перш за все касаційний суд вправі залишити в силі винесену ухвалу та відхилити касаційну скаргу, якщо при її винесенні було дотримано норми процесуального права. Так, у березні 1999 р. Б.С.А. звернувся до суду з позовом до Ф. Б.С.О. про відшкодування шкоди, посилаючись на те, що 18.09.1997 р. автомашиною, за кермом якої був Ф. і яка належить Б.С.О., на нього, позивача, було вчинено наїзд, у результаті якого він був тяжко травмований та

визнаний інвалідом 2-ї групи. Відповідачі ухиляються від добровільного відшкодування заподіяної йому матеріальної та моральної шкоди, у зв'язку з чим він був змушений заявити даній позов.

Ухвалою Антрацитівського районного суду Луганської області від 9.02.2000 р. між Б.С.А. та Ф. було затверджено мирову угоду, згідно з якою останній до 1.06.2000 р. мав виплатити позивачеві 8400 грн. Цією ж ухвалою провадження у справі було закрито. У касаційній скарзі Б.С.А. просив скасувати зазначену ухвалу, посилаючись на те, що її постановлено з порушенням норм процесуального права. Крім того, мирова угода, на його думку, суперечить чинному законодавству, порушує його права та інтереси. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

У даній справі сторони скористалися передбаченою законодавством можливістю вирішити спір шляхом укладання мирової угоди, за умовами якої відповідач протягом визначеного часу зобов'язаний вчинити певні дії для відшкодування заподіяної ним шкоди. Реалізація сторонами передбаченого законом права самостійно розпоряджатися своїми правами в судовому процесі з огляду на дію в цивільному процесуальному законодавстві принципу диспозитивності, а також з урахуванням конкретних умов мирової угоди не позбавляє позивача права вирішити у встановленому законом порядку інші вимоги, які не були предметом мирової угоди, або шляхом пред'явлення нового позову щодо вимагання зміни розміру та строків платежів. З таких підстав касаційна скарга не підлягає задоволенню, оскільки наведені в ній доводи, з урахуванням зазначеного, не належать до тих підстав, з якими процесуальне законодавство пов'язує можливість прийняття рішення щодо скасування або зміни оскаржуваної ухвали [19, с.50-51].

При порушенні процесуального порядку розгляду питання, по якому винесено ухвалу, касаційний суд скасовує ухвалу та передає питання на розгляд суду першої або апеляційної інстанції. Наприклад, при задоволенні заяви про забезпечення позову та винесення ухвали відносно цього суд повинен враховувати, що забезпечення позову можливе лише в разі достатньо обґрунтованого припущення про те, що невжиття заходів забезпечення може у майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Проте в будь-якому випадку забезпечення позову щодо юридичної особи неможливе, коли воно припиняє її господарську діяльність. В разі недотримання таких умов судом першої (апеляційної) інстанції ухвалу про забезпечення позову суд касаційної інстанції вважає такою, що винесена з порушенням процесуального порядку, встановленого законодавством. Тому ухвала в подібних випадках підлягає скасуванню з направленням питання на новий розгляд до суду першої інстанції з вказівкою вирішити питання про доцільність вжиття заходів до забезпечення позову [20, с.5].

Цивільне процесуальне законодавство не визначає, який склад суду першої чи апеляційної інстанції буде розглядати процесуальні питання після направлення справи на новий розгляд. Це означає, що після скасування ухвали відповідні питання можуть вирішуватись як попереднім, так і іншим складом суду. На нашу думку, на законодавчому рівні доцільно передбачити розгляд питання, по якому винесено ухвалу, яку скасовано, в іншому складі суду.

Відповідно до п.3 ч.1 ст.342 ЦПК суд касаційної інстанції при розгляді скарги на судову ухвалу вправі також змінити її або скасувати і вирішити питання по суті, не

передаючи його на розгляд того суду, ухвалу якого оскаржено. Зміст п.3 ч.1 ст.342 ЦПК є новелою для цивільного процесуального законодавства. Аналогічної норми не містилось у ЦПК 1963 р. Так, п.5 ч.1 ст.337 ЦПК 1963 р. передбачав, що суд вправі був змінити ухвалу, не передаючи справу на новий розгляд, якщо по справі не вимагалось збирання або додаткової перевірки доказів. Стаття 374 ЦПК Російської Федерації закріплює право касаційного суду скасувати ухвалу суду першої інстанції повністю або частково та вирішити питання по суті. При цьому ст.374 ЦПК РФ не містить будь-яких умов, завдяки яким суд касаційної інстанції реалізує вказане повноваження.

Вважаємо, що правова регламентація п.3 ч.1 ст.342 ЦПК суперечить правовій природі судових ухвал, оскільки вони виносяться лише при вирішенні питань процесуального характеру. Виходячи з цього не можна однаково повноваження касаційного суду реалізовувати при перегляді в касаційному порядку судових рішень та ухвал. Повноваження, що містяться у п.3 ч.1 ст.342 ЦПК, доцільно застосовувати при перегляді рішення, котрим цивільна справа вирішується по суті позовних вимог. Крім того, таке повноваження при перегляді судової ухвали не передбачено у ч.2 ст.336 ЦПК, яка закріплює перелік повноважень суду касаційної інстанції при розгляді ним скарги на судову ухвалу.

Вважаємо, що викладені пропозиції щодо вдосконалення окремих положень правового регулювання касаційного провадження будуть спрямовані на подальше реформування цивільного процесуального законодавства в бік посилення гарантій оскарження несправедливих судових актів, винесених судами законних рішень з дотриманням принципу законності, диспозитивності та інших принципів цивільного процесуального права. Що стосується перспектив подальших розвідок у даних напрямках, то слід відзначити суттєву зацікавленість юристів у дослідженні повноважень суду касаційної інстанції. На нашу думку, існуючі теоретичні розробки щодо вдосконалення інституту процесуального перегляду судових актів необхідно врахувати при доповненні чинного ЦПК і вдосконаленні учбового процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон "Про судоустрій України" // ВВР України. – 2002. – № 27-28. – Ст.180.
2. Борисова Е.А. Проверка судебных актов по гражданским делам. – М.: «Издательский Дом «Городец», 2005. – 304 с.
3. Гузь Л.Е. Апелляционное и кассационное производство. Теория, проблемы и практика применения судами первой, апелляционной и кассационной инстанций. – Х.: Медиа гр. «Харьков юридический», 2003. – 248 с.
4. Комаров В.В. Актуальные проблемы реформы гражданского процессуального и арбитражного процессуального законодательства Украины // СНГ: Реформа гражданского процессуального права: Материалы Международной конференции / Под общ. ред. М.М. Богуславского и А. Трунка. – М.: ООО «Городец-издат», 2002. – С.74-107.
5. Шевчук П.І. Апеляційне та касаційне оскарження судових рішень: Наук.-практ. коментар. – К.: МАУП, 2002. – 96 с.
6. Ухвала Вищого Адміністративного суду України від 28.03.2006 р. // Юридическая практика. – № 18. – 2.05.2006. – С.22.
7. Ухвала Судової палати з цивільних справ Верховно-

го Суду України від 5.11.2003 р. // Вісник Верховного Суду України. –2004. –№ 2. –С.14-17.

8. Ухвала Судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 21.03.2002 р. // Вісник Верховного Суду України. –2003. –№5. –С.14.

9. Ухвала Судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 20.09.2001 р. // Рішення Верховного Суду України. –2002. –С.54-55.

10. Ухвала Судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 16.01.2002 р. // Вісник Верховного Суду України. –2002. –№ 4. –С.6-9.

11. Ухвала судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 28.11.2001 р. // Вісник Верховного Суду України. –2002. –№ 3. –С.12-13.

12. Лесницькая Л.Ф. Пересмотр решения суда в кассационном порядке. –М.: "Юрид. лит.", 1989. –192 с.

13. Рішення апеляційного суду Херсонської області від 10.02.2004 р. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>.

14. Ухвала судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 27.11.2001 р. // Вісник Верховного

Суду України. –2002. –№ 3. –С.10-11.

15. Ухвала судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 21.02.2002 р. // Вісник Верховного Суду України. –2003. –№ 2. –С.24.

16. Ухвала судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 18.08.2005 р. // Вісник Верховного Суду України. –2006. –№ 1. –С.12-13.

17. Комиссаров К.И. Полномочия суда инстанции в гражданском процессе. –М.: Госюриздат, 1961. –106 с.

18. Рішення колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 28.09.2005 р. // Вісник Верховного Суду України. –2006. –№ 1. –С.12-17.

19. Ухвала судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 29.11.2001 р. // Рішення Верховного Суду України. –2002. –С.50-51.

20. Ухвала судової палати з цивільних справ Верховного Суду України від 10.09.2003 р. // Вісник Верховного Суду України. –2004. –№1. –С.5.

Надійшла до редколегії 09.11.2006

ГУСАРОВ К.В. ПОЛНОМОЧИЯ СУДА КАССАЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Рассмотрены содержание и случаи реализации полномочий кассационного суда в гражданском судопроизводстве, внесены предложения о дополнении действующего законодательства.

GUSAROV K.V. POWERS OF COURT OF CASSATION INSTANCE IN CIVIL LEGAL PROCEEDINGS
The maintenance and cases of realization of powers of a court of review in civil legal proceedings are considered, made offers on addition of the current legislation.

I.V. ЗОЗУЛЯ

канд. техн. наук, ст. наук. співр.

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 354.31:65.011.8(477)

РЕГУЛЯТИВНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА МВС УКРАЇНИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ВЛАСНОЇ СИСТЕМИ

Розглянуті проблемні аспекти дослідження практики регулятивної нормативно-правової політики МВС України з діяльності системи та її реформування, а також поточна нормативно-правова політика МВС України з цього напрямку. Виконаний аналіз практики інформування громадськості про нормативно-правову політику Міністерства на сайті ДЗГ МВС України.

1. Проблемність дослідження практики регулятивної нормативно-правової політики МВС України з діяльності системи та її реформування.

Сьогодні надзвичайно актуальним є законодавче забезпечення процесу реформування системи МВС України, а також її діяльності в цілому. Цей процес Міністерство пов'язує з розбудовою демократичної правової держави, ставлячи в однозначну відповідність зі створенням ефективною, сучасною системи органів внутрішніх справ європей-

ського рівня¹ та «станом нормативно-правової бази – від

¹ «Розбудова демократичної правової держави неможлива без створення ефективної, сучасної системи органів внутрішніх справ європейського рівня» [1] – тобто, спочатку за впевненістю МВС України «нормативно-правова база», потім очікується «сучасна система органів внутрішніх справ європейського рівня», а потім «розбудова демократичної правової держави». Хоча ще зовсім недавно зазначалося, що «серед здобутків у розбудові України як демократичної і правової держави